

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Пенка Петкова Кожухарова - професор

в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по...

докторска програма „Методика на обучението по български език и литература“

Автор: Ралица Живкова Колева

Тема: „Комиксът и литературното обучение на билингвални ученици в 4. клас“

Научен ръководител: проф. д.п.н. Маргарита Тодорова Терзиева –

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-634 от 19.03.2024 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: „**Комиксът и литературното обучение на билингвални ученици в 4. клас**“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по..., докторска програма Методика на обучението по български език и литература. Автор на дисертационния труд е **Ралица Живкова Колева** – докторантка в задочна форма на обучение към катедра “Начална училищна педагогика” на Педагогически факултет, с научен ръководител проф. д.п.н. Маргарита Тодорова Терзиева от Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас.

Представеният от докторантката комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;

- дисертационен труд;
- автореферат на български и английски език;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за съответствие с минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“ по: област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по...

Докторантът е приложил 13 броя публикации по темата на дисертационния труд.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Ралица Живкова Колева се дипломира като интегриран магистър в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ по специалност „Българска филология (с квалификация учител) през 1999 г. Впоследствие завършва две магистърски програми в университета: „Езиково и литературно развитие в предучилищна и начална училищна възраст“ (2014-2017) и магистърска програма „Приложна психология“ (2017-2018). От 2019 г. е зачислена като докторант в задочна форма на обучение към катедра „Начална училищна педагогика“ на Педагогическия факултет на ПУ.

Докторантката работи последователно като учител по български език и литература и като учител в начален етап на основното образование. Към настоящия момент тя заема длъжността заместник-директор по учебната дейност в ОБУ „Пенчо Славейков“, гр. Пловдив.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Овладеяването на граматичната основа на съвременния български език от деца билингви е продължителен процес, който изисква поетапност и повторемост. При постъпване в училище значим дял от тези деца са по-скоро монолингви, отколкото билингви. За да могат да овладеят системността на втория език и неговите закономерности, е необходимо целенасочено да бъдат обучавани в моделирана и минимизирана реч. Установено е, че децата от ромски произход усвояват на по-ниско равнище елементарните понятия, свързани с ориентирание в двумерно пространство, отношенията между обекти и времевата последователност. Най-трудна за преодоляване от учениците се оказва морфологичната интерференция. Това състояние в развитието на детската реч може да провокира затруднения при възприемането на учебното съдържание и да повлияе върху познавателната мотивацията на учениците. За-

познаването с конкретните езикови елементи се извършва чрез сетивно познание, а след това чрез възпроизвеждане на думи и изречения. Това предполага новият учебен материал да се осмисля чрез разнообразни по съдържание и вид упражнения, които имат практико-приложен характер, насочен към развитие на комуникативните умения на децата. В процеса на обучение е необходимо да се въведат упражнения, фокусирани върху разбирането на прочетения текст от учениците билингви.

В този контекст, формулираната тема и конкретизирането ѝ в обекта и предмета на дисертационния труд е значима, коректно оценена и ясно дефинирана.

С оглед разрешаването на изследователския проблем докторантката си поставя за цел „<...> да бъдат разработени дидактически средства, основани на работата с комикси, които да улеснят възприемането на литературни произведения и да съдействат за постигане на по-добри резултати в литературното обучение на ученици билингви.“ (с. 4). Поставените задачи са обвързани с предмета, целта и етапите на проучването.

4. Познаване на проблема

Докторантката познава състоянието на изследвания проблем и оценява творчески литературните източници. Теоретичният анализ се отличава с високо равнище на систематизация и обобщеност, научна аргументация, критичност и търсене на зависимости в изведените променливи и изследваните процеси. Докторантът проявява рефлексивност към резултатите от значими теоретични и емпирични проучвания в областта на езиковото обучение на деца билингви и се стреми към съответни интерпретации за приложение на комикса в обучението по литература в подкрепа на изследователските си тези.

5. Методика на изследването

Методиката на изследването е коректно заложена и реализирана. Формулираната цел е адекватна на изследвания проблем, поставените задачи допринасят за нейното постигане. Разработеният модел на изследователска методика съчетава успешно качествени и количествени методи в една целенасочена, последователна и системна обвързаност помежду им. Използваните методи за набиране на информация са непосредствено свързани с хипотезите на емпиричното проучване. В изследването се проследяват възможностите на учениците за възприемане на литературно произведение, четене с разбиране на литературен текст и умението за продуцирането на свързана реч, посредством приложението на комикс техники. Допуснато е, че това ще подобри мотивацията на учениците за познавателна дейност и ще по-

виши интересът към четенето. Коректно са формулирани нулевите и алтернативните хипотези.

Методите на емпиричното изследване включват: педагогически експеримент в четири етапа, в който е апробирана авторска методика; анкетен метод и тест за проследяване на мотивацията и равнището на литературните и езикови компетентности на учениците при констатиращия и контролния етап. Извадката е обоснована и формирана коректно. Полученият емпиричен материал е подложен на адекватен математико-статистически анализ, резултатите от който са задълбочено анализирани и интерпретирани.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд е в обем от 211 страници, разпределени в увод, изложение в три глави, заключение и приложения. Изложението в рамките на възприетата структура, е логически издържано и съответства на формулирания изследователски проблем. Текстът е онагледен с 56 фигури, 23 таблици и 12 диаграми. Списъкът на използваните литературни източници се състои от 137 заглавия.

В увода аргументирано са открити мотивите за избор на темата. Коректно са формулирани целта и задачите на дисертационния труд, посочени са работните хипотези, неговата организация и етапи на реализиране.

В първа глава е извършен интердисциплинарен анализ на теоретични постановки за комикса като литературен и образователен феномен. Представена е неговата същност, историческо развитие и периодизация. Систематизирани са класификации на комикса, отчетено е неговото жанрово разнообразие в контекста на литературата и изкуството за деца. Оценена е спецификата при приложение на комикса в начална училищна възраст. Обоснована е неговата значимост при литературното обучение в условия на билингвизъм.

Във втора глава е обоснована методиката на емпиричното проучване, която представлява логична система от теоретико-емпирични методи, адекватно разработена и обоснована, съобразно обекта, предмета, целта, задачите и хипотезите на изследването. Детайлно са описани критериите и показателите на проучването, които са съотносими към очакваните резултати на ниво учебна програма. Аргументирано е приложението на педагогически експеримент, който преминава през поредица от процедури и етапи, за да се гарантира висока степен на валидност и достоверност на получените резултати. Методическият модел разкрива връзката между литературното обучение, комикса и обучението в условията на билингвизъм, за да се стимулира развитието на речевата и мисловната им дейност, фантазията и проявата на творчество. Възможността учениците да работят индивидуално и групово, при отчи-

тане на потребностите и способностите им, при разработване на учебни проекти допринася за развитието на техните ключови компетентности.

В педагогическият експеримент са включени 70 ученици от IV на ОБУ „Пенчо Славейков“, гр. Пловдив диференцирани в експериментална и контролна група. Описани са организацията и етапите на проучването.

В трета глава е извършен анализ на резултатите от проведенния педагогически експеримент. Извършеният статистически анализ на изходящата диагностика доказва първата хипотеза, в която се допуска, че ако ученици билингви овладяват литературните произведения чрез разработения технологичен модел за работа с комикси, то ще се постигне по-високо равнище на разбиране при четене и развитие на българската реч в сравнение с резултатите от класическото обучение. Резултатите от теста потвърждават и втората хипотеза, която гласи, че ако учениците билингви използват комикси в обучението по литература, ще се повиши мотивацията им за учене. Отхвърлена е третата алтернативна хипотеза, която допуска, че работата с комикс ще допринесе за трайни навици за четене. Докторантът с основание отчита, че тази хипотеза не може да бъде потвърдена за времето, в което е проведено експерименталното изследване.

В заключението са изведени аргументи, които заедно с направените в процеса на анализ изводи и поръки, потвърждават научната обосновааност и практическата приложимост на представения модел за работа с комикси в литературното обучение на билингвални ученици в 4. клас.

Езикът и стилът на разработката съответстват на книжовната норма и научната терминология.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам формулираните приноси, които отразяват обективно постиженията на докторанта:

Научни приноси:

- В теоретичен аспект е проучено утвърждаването на комикса като вид изкуство. Систематизирани са класификации на комикса, при отчитане на неговото жанрово разнообразие и възрастови характеристики на читателите.
- Въз основа на подробния аналитичен обзор, е синтезирано ново научно знание по отношение на образователният му потенциал като средство за литературно обучение.
- В сравнителен план са представени актуални и иновативни практики за приложение на комикса в процеса на обучение.

- Изяснени са спецификите на литературното обучение чрез комикси в начален етап и особеностите му в условия на масов билингвизъм. Въз основа на това са формулирани изводи за ефективността на неговото приложение, набелязани са насоки за промяна и развитие.

Научно-приложни приноси:

- Разработен, апробиран и внедрен е интерактивен модел на обучение за овладяване на литературните компетентности от деца билингви, базиран на работа с комикси.
- Създадени са образователни ресурси за учители, обучаващи ученици от ромски произход, които повишават ефективността на учебния процес в часовете по литература.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Списъкът с публикациите показва, че е дадена публичност на целия изследователски процес. По темата на докторската работа са разработени 13 статии, публикувани в специализирани издания и представени на научни форуми. Те надхвърлят необходимите минимални национални изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Всички публикации разкриват защитавани в рецензирания труд тези и представят автентично отделни етапи на работата върху него.

9. Лично участие на докторантката

Представените документи и публикации на Ралица Колева демонстрират безспорния личен принос при разработване на дисертационния труд. Професионалната квалификация и дългогодишния преподавателски опит на докторантката са основание за самостоятелно провеждане на научно педагогическо изследване, както и за апробиране на получените резултати в учебния процес. Нямам съмнения за плагиатство в научния труд и публикации.

10. Автореферат

Представеният автореферат се състои от 37 страници, разработен е в съответствие с изискванията и отразява коректно структурата и съдържанието на труда, като акцентира върху най-важните моменти, резултати и изводи от изследването.

11. Критични забележки и препоръки

При провеждане на статистическия анализ на резултатите е отхвърлена третата алтернативна хипотеза, свързана с допускането за формиране на навици за четене у учениците. Във връзка с това е и следният въпрос към докторантката: Какви значими променливи, констатирани в процеса на проучването, е необходимо да бъдат отчитани и подкрепяни при приложение на комикса в литературното обучение на деца билингви за формиране на устойчиви навици за четене с разбиране?

12. Лични впечатления

Не познавам лично докторанта, но впечатленията ми от представените за рецензиране материали са, че притежава необходимите професионални компетентности, личностни качества и изследователска прецизност за разработване, приложение, методическа обосновка и разпространение на иновативни практики за работа с деца билингви.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

В бъдещата си работа докторантът би могъл да приложи резултатите от проучването и изследователския подход, както в реални процеси на литературното обучение на деца билингви, така и за разработване на методически инструментариум за подпомагане на педагогическите специалисти, които работят с деца от ромски произход, както в началния, така и в прогимназиалния етап на основната степен на училищното образование.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката *Ралица Живкова Колева притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Методика на обучението по български език и литература като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.*

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на **Ралица Живкова Колева** в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по..., докторска програма Методика на обучението по български език и литература.

08. 05. 2024 г.

Рецензент: .....

проф. д-р Пенка Кожухарова